

ПОЗАЧЕРГОВІ ПАРЛАМЕНТСЬКІ КАМПАНІЇ 2007 РОКУ В УКРАЇНІ І ПОЛЬЩІ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ

У компаративістському ключі розглядається природа політичних криз 2007 року в транзитивних режимах України та Польщі. Дочасні парламентські виборчі кампанії у двох сусідніх слов'янських країнах аналізуються насамперед як цивілізований демократичний засіб подолання політичних криз.

Ключові слова: політична криза, парламентські вибори, урядова коаліція, політична еліта, політична опозиція.

Poliszczuk Igor. Przedterminowe kampanie parlamentarne 2007 roku na Ukrainie i w Polsce jako sposób przezwyciężenia kryzysu politycznego.

Stosując podejście porównawcze autor rozpatruje przyrodę kryzysów politycznych 2007 roku w reżimach tranzytowych Polski i Ukrainy. Przedterminowe parlamentarne kampanie wyborcze w dwóch sąsiednich krajach słowiańskich analizuje się przede wszystkim jako cywilizowany demokratyczny sposób przezwyciężenia kryzysów politycznych.

Słowa kluczowe: kryzys polityczny, wybory parlamentarne, koalicja rządowa, elita polityczna, opozycja polityczna.

Полищук Игорь. Внеочередные парламентские кампании 2007 года в Украине и Польше как способ преодоления политического кризиса.

В компаративистском аспекте рассматривается природа политических кризисов 2007 г. в транзитивных режимах Украины и Польши. Досрочные парламентские избирательные кампании в двух соседних славянских странах анализируются прежде всего как цивилизованный демократический способ преодоления политических кризисов.

Ключевые слова: политический кризис, парламентские выборы, правительственная коалиция, политическая элита, политическая оппозиция.

Polishchuk Igor. Preliminary parliamentary campaigns in 2007 in Ukraine and Poland as a mean of overcoming the political crisis.

In the comparative nature the political crises in 2007 in transitive modes of Ukraine and Poland is analyzed in the article. Early parliamentary election campaigns in two neighboring Slavic countries are presented as a civilized means of overcoming the political crisis.

Key words: political crisis, parliamentary elections, a government coalition, the political elite, the political opposition.

Україна і Польща, майже одночасно скинувши лещата комуністичної диктатури, вступили на шлях демократичних перетворень в останнє десятиліття ХХ століття. Траєкторія і темп політичного розвитку двох країн після цього мали більше розбіжностей, аніж спільних рис, проте за іронією долі політична криза майже одночасно спіткала два транзитивних політичних режими сусідніх держав у 2007 році. До цього Польща вдалася до шокової терапії в економіці та консолідовано рухалася в Європейський Союз і досягла в цьому більш-менш позитивних результатів, зайнявши своє місце в родині європейських народів.

Україна вибрала тривалий шлях еволюційних змін в економіці та внутрішній і зовнішній політиці. Поступові реформи в Україні все частіше стали нагадувати тупцювання на місці, а перекося у формуванні національного капіталу призвели до народного вибуху — «помаранчевої революції» 2004 року. Політична реформа, яка відбулася як компроміс між різними сегментами еліти України в грудні 2004 року, а точніше її незавершеність, заклала протиріччя між інститутами української влади. Демонізація влади інституту президента за умов відсутності досвіду співіснування двох найвищих посадових осіб української держави: Президента та прем'єр-міністра, які представляють конкуруючі політичні сили, стала передумовою виникнення політичної кризи в Україні. Її головною причиною стала боротьба за владу між

Президентом та урядовою коаліцією в умовах недовершеності конституційної реформи. Ухвалення Закону «Про Кабінет міністрів України» наприкінці 2006 року, який істотно звужує повноваження Президента, а також загроза формування антипрезидентської конституційної більшості у Верховній Раді України стали головними причинами для видання чотирьох указів Президента В. Ющенка про розпуск українського парламенту п'ятого скликання та оголошення дострокової виборчої кампанії 2007 року.

На мою думку, існують й інші, більш глибокі причини політичної кризи в Україні. Утворена пропорційна виборча система закритих списків призводить до консервації елітного прошарку, коли професійна політика стає справою декількох сотень людей, які належать до олігархічних кланів. Проритися у цю неопатрімоніальну касту новим лідерам дуже важко. Демократичний механізм рекрутування політичного класу в Україні ще далеко не відлагоджений. Це призводить до звуження пропозиції на політичному ринку та тенденції кадрової стагнації в українській політичній еліті. У цьому й полягає глибока причина політичної кризи в Україні.

Політична криза 2007 року в Україні засвідчила, що одна з головних проблем розвитку політичному є співвідношення між владою та опозицією, яке існує в будь-якій демократичній системі. В поліархії влада та опозиція — це діалектична єдність двох протилежностей. Політичні опоненти не розглядають одне одного як ворогів, вони не лише ведуть між собою боротьбу, але й вступають у вельми корисний для соціуму діалог про перспективи розвитку країни, оптимальні шляхи розв'язання стратегічних завдань, що стоять перед нацією. В Україні ж наприкінці 2006 — початку 2007 років опозицію намагалися виштовхнути на маргінес політичного життя, що породило закономірний спротив та викликало загострення ситуації.

У Польщі головною причиною політичної кризи став розвал правлячої урядової коаліції у складі партій «Право і справедливість» — «Самооборона» — «Ліга польських сімей» унаслідок корупційного скандалу в оточенні лідера партії «Самооборона» Анджея Леппера. Через це за ініціативи лідера «Права і справедливості», прем'єра Польщі Я. Качинського А. Леппера було звільнено з посади віце-прем'єра та міністра сільського господарства Польщі. Після цього «Самооборона» заявила про вихід з урядової коаліції і єдиним реальним засобом подолання політичної кризи стали позачергові парламентські вибори. Тож головною причиною появи політичної кризи в 2007 році у Польщі є внутрішні протиріччя в урядовій коаліції, яка з часів свого утворення ніколи не була достатньо монолітною.

Аналізуючи політичні кризи, як системні явища, варто наголосити, що вони є іманентною ознакою демократичного режиму. Ці кризи є негативним, але показником розвитку політичному, який функціонує на засадах публічної, легітимної народної підтримки. Як відомо, політична криза — це глибокий розлад політичної системи, порушення її нормального функціонування [1, с. 31]. Проблема полягає в тому, в який спосіб, як довго розв'язуються ті чи інші політичні кризи. Якщо політичні кризи тривають недовго та розв'язуються демократичним шляхом, без застосування нелегітимного насилля, то вони, як правило, виступають необхідним імпульсом для «перезавантаження», оновлення політичної системи. Якщо ж основним засобом подолання кризи стає застосування силового ресурсу, то наслідки можуть бути непередбачуваними: від гострого політичного конфлікту до громадянської війни, що може призвести до глибоких змін в існуючому політичному режимі та системі.

Приємно констатувати, що і Польща, й Україна гідно склали свій тест випробовування на демократію і цивілізованим чином подолали гострі політичні суперечності, які виникли в їхньому політичному житті у 2007 році. Сам факт проведення позачергових виборів у парламенті України та Польщі як відповідь на гострі політичні кризи в країнах свідчить про те, що український та польський транзитивні політичні режими за усіх об'єктивних та суб'єктивних складностей все ж таки еволюціонують у бік утвердження демократичних процедур і практик. Уперше за всю новітню історію української держави спрацювала звична для європейських демократій практика розв'язання політичних криз шляхом дострокового переобрання вищого законодавчого органу країн.

Згадаємо основні віхи надзвичайних виборчих кампаній в Україні й Польщі 2007 року та наведемо результати з огляду на політичну доцільність їх проведення.

Виборча кампанія 2007 року в Україні тривала протягом серпня-вересня та відзначалася великою кількістю чорного PR, яка була закономірно обумовлена її нетривалістю та екстремальним характером. Фаворит перегонів — Партія регіонів традиційно побудувала свою кампанію на гаслах захисту російської мови, пропагуванні економічних успіхів уряду В. Януковича, соціальних програм стимулювання демографічного вибуху та критиці помаранчевого уряду Ю. Тимошенка. Блок «НУНС» висунув як своє першочергове завдання гасло скасування депутатської недоторканності та наголошував на соціальних ініціативах Президента В. Ющенка. Блок Ю. Тимошенка побудував свою кампанію на предметній критиці соціальних результатів діяльності уряду В. Януковича та стилізації іміджу своєї лідерки, як єдиної надії України. В. Литвин зробив ставку на особисті зустрічі з виборцями під гаслом «Україні потрібен Литвин як гарант порядку і стабільності!». Комуністи традиційно наголошували на своїй проросійській орієнтації та ностальгії за радянськими часами. Соціалісти висунули гасло «Права і владу місцевим громадам!» і половину часу, яка була відведена на кампанію, відвели на наголошуванні її антизаконного характеру.

За підсумками голосів українського електорату позачергових виборів 30 вересня 2007 року результати розподілилися наступним чином:

1. Партія регіонів — 34,24%.
2. Блок Юлії Тимошенко — 30,69%.
3. Блок «Наша Україна – Народна самооборона» — 14,16%.
4. Комуністична партія України — 5,39%.
5. Народний блок Литвина» — 3,96%.

Не добрала голосів виборців, щоб подолати трьохвідсотковий бар'єр Соціалістична партія України — 2,87%. Проти всіх уперше проголосували понад 3% виборців [2]. Явка українського електорату на позачергових парламентських виборах 2007 року, як і прогнозувалося більшістю експертів, була меншою, ніж на попередніх, але все одно доволі високою – понад 63% [3].

Незважаючи на той красномовний факт, що позачергові вибори в Україні 2007 року виявили переможців, але не виявили чітку перемогу того чи іншого політичного табору, варто зазначити, що все ж таки колишній «помаранчевий» табір (Блок Юлії Тимошенко та «Наша Україна — Народна самооборона») разом отримав на 1,14% більше ніж його різнокольорові опоненти. Але все могло б бути зовсім інакше, якщо б Соціалістична партія добрала необхідних 0,13% та пододала б 3% прохідний бар'єр. У цьому випадку співвідношення сил між двома конкуруючими таборами радикально змінилося б на користь коаліціантів Верховної Ради України п'ятого скликання: Партія регіонів, Соціалістична партія та Комуністична партія мали б більш помітну перевагу в 1,88% та цілком могли відтворити свій політичний альянс в українському парламенті шостого скликання.

Отже, перевага переможців позачергових виборів 2007 року в Україні над переможеними є фактично досить умовною. Електоральна карта України за підсумками дочасної кампанії залишилася майже без змін: Схід — Захід, 50 на 50. «Помаранчеві» здобули вирішальну підтримку головним чином на Заході та у Центрі, у той час як «біло-блакитні» та «червоні» вже традиційно мали успіх на Сході та Півдні. Це при тому, що політичній силі на чолі з харизматичною Ю. Тимошенко вдалося розширити свою підтримку в деяких «біло-блакитних» регіонах, зокрема на Харківщині. Ю. Тимошенко вміло забрала голоси тих, хто розчарувався у діяльності Президента В. Ющенко та його політичної сили «Нашої України», а також електорату дрібних партій. Значну позитивну роль відіграло вчасне дистанціювання Юлії Володимирівни від неї ж ініційованої у квітні 2007 року політичної кризи.

Вибори 2007 року підтвердили давно відому тезу про те, що для українського електорату завжди опозиційна ніша є більш привабливою, ніж провладна. Разом із тим, результати виборів-2007 продемонстрували найбільший за всі роки незалежності України підтримку діючої влади. Так, дві партії влади — Партія регіонів, яка контролює уряд та «Наша Україна», яка має вплив

на Службу безпеки України, Міністерство оборони, Міністерство іноземних справ та усі обласні державні адміністрації в сумі здобули 42,62% голосів українських виборців. Для порівняння: у 1998 році тодішні партії влади НДП та СДПУ(о) на парламентських виборах здобули разом лише 9,22%, у 2002 році блок «За єдину Україну» та СДПУ(о) — 18,26%, у 2006 році «Наша Україна», СПУ, Український народний блок Костенко та Плюща, «Пора», Народний Блок Литвина разом отримали 25,42%.

Намітилася тенденція до виникнення незаспокоєного політичного попиту, адже уперше за всю історію проведення виборів в Україні велика кількість виборців — понад 3% проголосувала проти всіх. Це створює люфт для появи нових політичних проектів. Але тенденція до формування двопартійної чи трьохпартійної системи в Україні зберігається: Партія регіонів та «Блок Юлії Тимошенко» підвищили свій відсоток електоральної підтримки порівняно з виборами 2006 року. Отже, сталося так, що позачергові вибори досягли своєї мети — вони переформатували розташування політичних сил у головному законодавчому органі України.

Історія політичної кризи в Польщі почалася з того, що учасник правлячої коаліції — партія «Самооборона», намагалася зайняти особливу позицію з деяких важливих питань: вимагала проведення референдуму стосовно розміщення елементів американської системи протиракетної оборони (ПРО) на території Польщі. Лідер цієї партії Анджей Леппер пропонував також вирішувати питання поновлення постачань польського м'яса до Росії на двосторонній основі, без залучення третіх сторін. Ці маневри йшли всупереч з генеральною лінією фаворита коаліції — партії «Право і справедливість» на зміцнення союзницьких відносин із США.

Уряд Я. Качинського складався із трьох політичних сил, які мали разом у Сеймі 245 депутатів із 460. І вихід із коаліції будь-якої політичної сили призводив до втрати коаліцією ПіС — «Самооборона» — ЛПР більшості в парламенті та розвалу самої коаліції. Отже, уряд на чолі з Ярославом Качинським від самого початку своєї діяльності не отримав кредиту довіри, який мають зазвичай всі новостворені команди державних топ менеджерів [4].

Формальним приводом для розпаду коаліції став той факт, що Президент Польщі Л. Качинський звільнив А. Леппера з посади віце-прем'єра Польщі у зв'язку з корупційним скандалом в очолюваному Міністерстві сільського господарства. У відповідності з результатами розслідування Центрального антикорупційного бюро Польщі було арештовано двох найближчих співробітників А. Леппера. Після цього, 9 липня 2007 року партія А. Леппера «Самооборона» заявила про свій вихід із правлячої коаліції. Це майже неминуче штовхало Польщу на дострокові парламентські вибори. Партія «Самооборона» мала в Сеймі Польщі (нижній палаті парламенту) четверту за чисельністю фракцію — 46 депутатів з 460, а також посідала друге місце в уряді по кількості посад. Її вихід із коаліції означав відставку всього уряду. Про це оголосив сам А. Леппер в прямому ефірі провідного інформаційного телеканалу TVN 24.

Про те, що розвал у Польщі правлячої урядової коаліції може привести до дострокових парламентських виборів відразу заявив і прем'єр-міністр Польщі Ярослав Качинський. Він сказав у прямому ефірі польського телебачення TVP 1, якщо «Самооборона» вийде з урядової коаліції, «просто не буде іншого виходу» як проведення дострокових виборів у Сейм Польщі. Я. Качинський виключив можливість існування в країні уряду меншості. «При такій агресивній опозиції немає іншого виходу — будуть дострокові вибори», — сказав він [4].

Існують певні аналогії в ідейному оснащенні позачергових виборчих кампаній в Польщі та Україні. Так, і в Україні (лейтмотив пропрезидентського «НУНС» про повернення колишніх повноважень главі Української держави), і в Польщі під час дострокових парламентських виборів одним із головних гасел правлячої партії «Право і справедливість» став заклик Я. Качинського до внесення змін у Польську Конституцію про перерозподіл повноважень між президентом та парламентом. Зокрема, йдеться про спрощення для Президента Польщі процедури розпуску парламенту та можливості правління на підставі надзвичайних повноважень. Зміни мали послабити також дії Конституційного трибуналу, який відхилив декілька сумнівних законів: ініційовані урядом Я. Качинського з моменту приходу до влади у 2005 році.

У відповідь польська опозиція, як і опоненти «НУНС» в Україні, висунули звинувачення на адресу можновладців у їх намаганні узурпувати владу. В Польщі стало модним порівнювати ініціативи Я. Качинського з посиленням влади В. Путіна в Росії після минулих парламентських виборів, а в Україні деякі опоненти В. Ющенко охрестили його Кучмою-2.

За даними Державної виборчої комісії Польщі, на дочасних виборах до Сейму з великим відривом перемогла опозиційна ліберальна «Громадянська платформа» — 41,39%. На другому місці опинилася правляча консервативна партія «Право і справедливість» з 32,16%. Третю позицію займає виборчий блок «Ліви і демократи» — 13,20%. До парламенту також пройшла Польська селянська партія — 8,93%. Явка виборців становила 53,79% [5].

На думку більшості аналітиків, правдоподібним є варіант, на який вказували ще перед виборами, — коаліція «Громадянської платформи» та «Польської народної партії». Уряд повинен очолити лідер ГО — Дональд Туск. Варто пам'ятати, що діяльність нового уряду може ускладнити президент Лех Качинський. Вже тепер лунають голоси, що він хоче мати вплив на призначення міністрів із силових відомств та Міністерства закордонних справ. Фактично президент може ветувати кандидатури, висунуті прем'єром. Так, що для подолання вета парламентська коаліція змушена буде шукати підтримки серед депутатів «Лівих і демократів». Очевидно без відповіді на сьогоднішній день (як і в українській ситуації) залишається питання: чи зможе новий уряд виконати покладені на нього надії частини польського суспільства.

Результати виборів не стали несподіванкою, оскільки усі останні передвиборчі дослідження показували значну перевагу опозиційної «Громадянської платформи» над правлячою партією братів Качинських «Право і справедливість». Екс-президент Польщі Александр Кваснєвський вже оголосив, що результати виборів означають кінець проекту Качинських — побудувати ІV Річ Посполиту. Цей проект мав остаточно розрахуватись з комунізмом, але також із тими, хто після 1989 року, на думку братів Качинських, стали на перешкоді у становленні цілковитої незалежності. Більшість виборців висловились проти змін, обіцяних братами Качинськими. Незважаючи на відносно непогану економічну ситуацію, полякам не сподобалась атмосфера підозр та упереджень, які впровадила правляча партія. Невдалою для ПіС у внутрішній політиці виявився коаліційний «шлюб» із популістським і скандальним угрупованням «Самооборона» та націоналістичною «Лігою польських родин». Виборці однозначно негативно оцінили двох колишніх партнерів ПіС з коаліції: обидві партії опинились поза парламентом.

Тому, можемо стверджувати, що в Польщі, як і в Україні, позачергові парламентські вибори 2007 року виправдали політичну доцільність їх проведення та стали демократичним способом розв'язання гострої політичної кризи.

Отже, в Україні та Польщі триває транзитивний процес, у ході якого відбувається перехід від жорстко авторитарного режиму до режиму демократичного. Сьогодні країни вирішують спільну проблему стабілізації демократії. В Україні та Польщі майже одночасно сталися урядово-парламентські кризи (навесні-влітку 2007 р.).

Зауважимо, що дочасні парламентські вибори в Україні були спричинені не розбіжностями між учасниками коаліції чи кризою уряду, а боротьбою між коаліцією та президентом за владні повноваження. Необхідність дострокових виборів у Польщі виникла внаслідок кризи урядової коаліції. Різноманітні групи українського і польського політичного істеблішменту майже навчилися домовлятися між собою зі спірних питань, але ще не вміють чітко відпрацьовувати систему гарантій дотримання досягнутих домовленостей.

В Україні і Польщі створені необхідні системні політичні баланси для унеможливлення дії принципу «переможець отримує все». Природа політичної кризи в Україні полягає в намаганні провідних політичних гравців порушити цей принцип (на заяві про створення конституційної більшості у Верховній Раді п'ятого скликання виникла жорстка відповідь Президента — розпуск парламенту).

В обох країнах відсутня монополія на державну владу якоїсь однієї політичної сили, що сприяє розвиткові такої норми демократії як свобода слова.

В Україні і Польщі відбувається детінізація етапів політичних виборів, яка поступово призведе до того, що масштабні фальсифікації унеможливлються через втрату в них зацікавленості з боку провідних політичних акторів. Це виступає головною передумовою для усталення демократичної політичної культури в Польщі та Україні. Політики, які радикально змінювали власні позиції після виборів, і в Україні, і в Польщі опинилися поза парламентом. Цей факт мусить виступити одним із вирішальних факторів формування відповідальної політики в наших країнах.

На дочасних виборах і в Польщі, і в Україні спостерігалася доволі висока активність виборців. У Польщі взагалі була зафіксована рекордна за останні роки активність електорату: явка виборців становила 53,79%. В Україні на виборах 2007 року було зафіксовано зменшення активності електорату, проте вона залишилася досить високою — понад 63%.

Після позачергових виборчих кампаній–2007 виникають спільні проблеми з формуванням нової парламентської більшості в цих двох країнах. У результаті проведення позачергових виборів в Польщі та Україні формуються необхідні передумови для якісної зміни у внутрішній і зовнішній політиці.

Дочасні вибори в Польщі та Україні виступили дієвим цивілізованим демократичним механізмом подолання гострих політичних криз, які виникли у цих країнах.

-
1. *Обушний М. І.* Політологія : довідник / Обушний М. І., Коваленко А. А., Ткач О. І. – К. : Вид-во «Довіра», 2004. – 599 с.
 2. *Козловець Н.* Уроки виборів / Н. Козловець // День. – 2007. – 5 окт.
 3. *Яхно А.* Три тенденції / А. Яхно, Е. Гридько // День. – 2007. – 2 окт.
 4. *Польща* знаходиться на грани політичного кризиса [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rus.newsru.ua/world/10jul2007/krisis.html>.
 5. *Польща* определилась // Время. – 2007. – 3 окт.
 6. *Леонтьев А.* Перепарафирование. О пользе коалиционных разногласий / А. Леонтьев // 2000: Еженедельник. – 2007. – 19–25 окт.
 7. *Митрофанова О.* Польша як стратегічний партнер України / О. Митрофанова // Політ. менеджмент. – 2006. – № 6. – С. 153–160.
 8. *Юрчук А.* Имперская модель парламентского тоталитаризма / А. Юрчук // Киев. телеграф. – 2007. – 2–8 нояб.
 9. *Уроки* виборів. – 2007 // День. – 2007. – 5 окт.
 10. *Гортат Р.* Перші сто днів прем'єра республіки Польща Ярослава Качинського / Р. Гортат // Політика і час. – 2006. – № 12. – С. 34–35.
 11. *Сирук М.* Ограничительный лозунг. Качинские покушаются на полномочия конституционного суда / М. Сирук // День. – 2007. – 5 окт.
 12. *Лазарук М.* Інформаційна політика Польщі щодо вступу в Європейський Союз: досвід для України / М. Лазарук // Форум : суп.-політич. журнал. – 2006. – № 2. – С. 69–74.